

Sanda Ham

Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku

sanda.ham@gmail.com

Dubravka Smajić

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta u Osijeku

dsmajic@foozos.hr

Kritike jezika Ivana Matija Škarića u ozračju književnojezičnih mijena 19. St.

U radu se govori o jeziku prijevoda Svetoga pisma Ivana Matija Škarića: *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, drugoga cjelovitoga otisnutog prijevoda na hrvatski jezik. Na prijevodu je Škarić počeo raditi krajem dvadesetih godina 19. stoljeća, a dovršio ga je krajem pedesetih godina. Sveto je pismo izdano u drugoj polovici 19. stoljeća u Beču: izlazilo je od 1858. do 1861., svake godine po tri sveska. Potanje se prikazuju kritike Škarićeva jezika iz 19. st., one suvremene Škarićevu prijevodu – Ljudevita Gaja, Vinka Pacela, Ivana Črnčića, Andrije Stazića, Stjepana Ivićevića, Vladoja Dukata; časopisi *Danica*, *Zagrebački katolički list*, *Neven*, *Jadranske vile*, *Vienac*. Škarićev se jezik opisuje isključivo u odnosu na onodobne jezične hrvatske priručnike, pravopise i gramatike.

Ključne riječi: Ivan Matij Škarić, Vinko Pacel, Ivan Črnčić, Andrija Stazić, Stipan Ivićević, Sveto pismo, hrvatski jezik, jezik Škarićeva prijevoda Svetoga pisma, hrvatske filološke škole u 19. st.

1. Uvod

Prvi je cijelu *Bibliju* na hrvatski jezik preveo Bartol Kašić, pa iako je prijevod naručila Katolička crkva i iako ga je odobrila i prihvatila 1631., zagrebački je biskup Franjo Ergeleski spriječio objavljivanje jer mu je Kašićev jezik bio neprihvatljiv. Ergeleski je Kongregaciji svetoga oficija 1633. uputio pismo gdje moli da

„uzoriti izvole odložiti ovaj pothvat koji je od tolikog značenja i naredi da se dobiju prije potrebne i nužne informacije od zainteresiranih nacionalnih biskupa i od redovnika sv. Dominika i sv. Franje u Dalmaciji, Bosni, Hrvatskoj i Bosni Srebrenoj, vještih materinskom ilirskom jeziku jer je ovdje riječ o interesu čitave nacije tako brojne, raspršene po tolikim kraljevstvima i zemljama Europe, ne jedne samo biskupije dubrovačke (...) da će donijeti više štete nego koristi kako je to bio slučaj sa sličnim prijevodima za druge nacije.“ (Golub 2001: 157–158“ (Babić 2017: 32).

Time je Kašićev prijevod ostao u rukopisu, a otisnut je tek 1999. u Njemačkoj.¹

Prvi je naš otisnuti prijevod *Biblije* tako postao Katančićev iz 1831., a drugi je prijevod tema ovoga rada, *Sveto pismo Staroga i Novoga uvita iz latinskoga s obzirom na matične knjige izbistreno i iztumačeno po Ivanu Matiju Skaricu*.² Prijevod je objavlji- van od 1858. do 1861. u 70 sveščića ukoričenih u 12 knjiga: osam knjiga Staroga zavjeta i četiri knjige Novoga zavjeta. Tridesetak je godina Škarić radio na svom prijevodu; prijevod je neobično opširan, obasiže 6600 stranica, a većinu teksta čine bogati komentari. Tekst je komentara jezikoslovno vrijedan i kao sâm prijevod *Biblije*: Škarićevi su komentari nesputani Vulagatom i drugim biblijskim izvorima pa su i oni važan prinos poznavanju hrvatskoga književnoga jezika u 19. st. Prijevod je Škarićev moguće usporediti s Vulagatom i izvornicima,³ sa starijim hrvatskim prijevodima (tiskanim i/ili rukopisnim), s različitim europskim prijevodima iz Škarićeva i našega doba, ali jezik komentara samosvojan je i pripadajući Škariću i u tom je smislu neusporediv.

U literaturi o Škariću potvrđuju se različiti likovi i oblici njegova imena i prezimena, neki se navode u literaturi, a nekima se i on sam potpisuje: Matij, Mate, Matteo ili Matija; Skarich, Scarich, Skarić, Škaričić, Škarić. Zaključno – Ivan Matij Škarić.⁴

Kritikâ koje bi se odnosile na sadržaj Škarićeva prijevoda nije bilo u 19. st. Sažeto je to rekao V. Pacel:

„Iz ovoga nemojte izvoditi, da mi g. Skarića kanimo koriti radi tumačenja; jer niti se u to razumijemo, niti je to naš posao; nam je sam prievod pred očima.“ (Pacel 1858: 127).

¹ Kašić, Bartol. 1999. *Biblia Sacra*, Paderborn – Muenchen – Wien – Zuerich: Ferdinand Schoeningh.

² Ivan Matij Škarić rođen je u Postirima na otoku Braču (13. travnja 1793. – Zadar, 5. prosinca 1871.), a *Bibliju* je prevodio u Zadru. Ti su podatci važni za razumijevanje njegova jezika i kritika njegova jezika.

³ U knjizi *Hrvatski standardni prijevodi Biblije* naveden je popis „matičnih knjiga“ kojima se Škarić mogao poslužiti – *Biblia Rabbinica* iz 1525. i *Septuaginta*. Autori pretpostavljaju da je riječ o izdanju Septuaginte „koju je započeo Holmes, a 1827. završio James Parsons. Novozavjetni tekst izdanje je Bonaventure i Abrahama Elzevira koje je prihvaćeno kao *textus receptus* 1633. i bilo je na snazi sve do Westcott-Horta iz 1881.“ (Lujčić 2018: 26–27).

⁴ O tome smo pisale u radu *O nekim nejasnoćama oko Škarićeva prijevoda Svetoga pisma* (Ham i Smajić 2018).

Jezične kritike i osvrti stizali su sa svih strana i prije i poslije objavljivanja Svetoga pisma – u *Danici ilirskoj*, *Zagrebačkom katoličkom listu*, *Narodnim novinama*, *Nevenu*, *Jadranskim vilama*, *Viencu*.

Ovdje će se spomenuti kritike u *Danici ilirskoj*, *Zagrebačkom katoličkom listu* i *Narodnim novinama*; osvrt u *Viencu*, a opširnije će se prikazati rasprava koja se vodila u *Nevenu* i *Jadranskim vilama*. Vinko Pacel, Ivan Črnčić, Andrija Stazić i Stipan Ivićević kritičari su i raspravljajući o čijim će se presudbama u ovom radu potanje govoriti.

2. Najave Škarićeva prijevoda i kritike *unaprijed*

Škarićev prijevod najavljen je 16 godina prije objavljivanja, u *Gazzetti di Zari* 9. kolovoza 1842. u broju 63. na str. 230., pod naslovom *La Bibbia*, a iste godine, 17. prosinca 1842., na str. 205. Ljudevit Gaj (potpisan kao *Uredništvo*) u *Danici ilirskoj* u rubrici *Sveslavjanske vjesti* donosi istu najavu.⁵ *Gazzettina* je najava tek novinarska zabilježka o budućem izdanju, ali Gajev je tekst kritika unaprijed:

„*) Želiti bi bilo, da bi se ovo prekorisno dělo novim našim pravopisom izdalo, jer talijanski pravopis, kojim je bez dvojbe pisano, poznat je samo u malenoj Dalmaciji — a na suprot naš novi svaki dan se više i više razprostranjuje, i već je i u iste občinske škole kraljevinah Horvatske i Slavonske po višjoj naredbi uveden.“ (Gaj 1842: 205).⁶

Kao što se iz navoda vidi, Škarićev je prijevod plijenio pozornost i kritike već samom svojom najavom, a što se vrijeme objavljivanja bližilo, osvrti su sve brojniji, a kritike oštrije. U kolovoškom *Nevenu*⁷ 1856., u rubrici *Vjestnik* na str. 255. čitamo kritiku *unaprijed*, o Škarićevu pravopisu:

„U c. k. tiskarnici u Beču tiska se već višeputah objavljeni hrvatski prievod svetoga Pisma od g. kanonika Ivana Skarića u Zadru. Nemožemo unapred suditi o vriednosti velevažnoga toga djela, nu žaliti bi morali ako je g. Sk. u svom djelu sliedio onaj način pisanja, kojim se je služio u oglasu svome.“

Člančić nije potpisan, a nije potpisan ni sljedeći opširniji članak objavljen već u 10. listopadskom *Nevenu*. Urednik je toga godišta bio Josip Praus, članak izlazi u rubrici *Iz Zagreba. (Knjiž. viesti)* i naslovljen je: *Sveto pismo prevedeno na hrvatski jezik od Ivana Matije Škaricha*, ali nije potpisan. Autor bi mogao biti Vinko Pacel, a pretpostavka se može graditi na tom da je članak sličnoga sadržaja objavljen dvije godine poslije u *Nevenu* 1958., a taj se mlađi članak pripisuje Pacelu.

⁵ Opširnije v. Ham i Smajić 2018.

⁶ Svi se navodi donose izvornim slovopisom i pravopisom.

⁷ To je ujedno i osmi broj jer je *Neven* u svom petom godištu (Tečaj V.) 1856. izlazio kao mjesečnik (v. Brešić 2004).

Članak je kritika, i to prilično oštra. Budući da su u tom članku zametnute buduće kritike Škarićeva prijevoda i prosudbe koje se do danas ponavljaju o Škarićevu prijevodu, ovdje će se opširnije prikazati. Iako suvremeni radovi uzimaju u obzir da su kritičari uglavnom dolazili iz redova Kurelčevih učenika i pristaša – najviše su kritika objavili *Neven* i *Jadranske vile*, oba riječka lista, a Rijeka je sredinom 19. st. u filološkom smislu bila rasadište Kurelčevih jezičnih načela – ipak suvremenici ne uzimaju u obzir i da su oštre kritike uglavnom nadahnute riječkim filološkim načelima⁸ koja Škarić nije poštovao u prijevodu, a ne uvijek lošim stranama prijevoda. To naročito dolazi do izražaja u najupornijim kritikama Ivana Črnčića.

Kritičar, pretpostavimo da je to bio Vinko Pacel, smatra da Škarić jezično kasni 50 godina za svojim vremenom, zamjera mu brojne leksičke zastarjelice i stilsku „zamršenost“:

„Da je g. pisac djelo svoje prije 50 godina izdao, velike bi bio možbit pohvale stekao: nu sliep bi morao biti, tko bi htio nijekati, da hrvatski jezik od onda nije napredovao, a napredku tomu neima u djelu g. Škarića gotovo ni traga, on bo upotrebljava rieči onakve i onako, kao što to činjahu pisci ne posve vješti narodnomu jeziku i za koje dan danas nitko više i nemari (n. p. kip mjesto osoba; izčestvo m. tvar; zastava m. počelo; a počelo m. početak; običajno m. običaj; snop m. svezak itd.) Rado priznajemo, da je g. pisac očevidno prijatelj razvitka jezika, jer je i gdjekoju manje poznatu rieč (n. p. štovjerstovanje) upotrebio; al u tom poslu okrenuo je gdješto stranputicom, tako n. p. rieč razprostranost upotrebljava mjesto prostor i prostranost; uzduh kaže ajer itd. O nenaravskom i zamršenom slogu ne ćemo ovdje ni da govorimo; jer bi njegovo „oznanjenje“ valjalo prevesti na naš književni jezik, da ga čovjek točno uzmog razabrati.“ (str. 303.).

Valja napomenuti da suvremeni autori Škarićev leksik izdvajaju kao vrlinu njegova prijevoda, osobito njegove novotvorenice. Bonaventura Duda, govoreći o Škarićevu prijevodu, kaže da se njime služio pri pisanju zagrebačke *Biblije* i da je autorima od osobite pomoći bilo Škarićevo leksičko blago i Škarićeve novotvorenice (Duda 1981, 2000, 2000a; Vidović 2003).

Zbog pravopisa i gramatike kritičar će izreći prosudbu koja i danas prati Škarićev prijevod:

„Tako evo g. Šk. služi se novom smjesom od staroga i novoga pravopisa; gramatika i način pisanja riečih (n. p. lipo, resti itd.) posve mu je provincialan, i sve je kao namijenjeno samo kakvoj okolici dalmatinskoj...“ (str. 304.).

Kritičar nije protumačio na koja jezična obilježja misli kada govori o provincijalnosti, naveo je samo dva primjera: *lipo* i *resti* iz kojih zaključujemo da je „provincijalnost“

⁸ Uobičajilo se govoriti o riječkoj filološkoj školi ili riječkom filološkom krugu (Jonke 1964; Vince 1990; Stolac 2006).

u Škarićevu ikavizmu i leksiku. Ta je prosudba poslije ponavljana iz kritike u kritiku, sve do suvremenih opisa Škarićeva jezika (Vrtič 2007), a da se ni jedan autor nije potanje pozabavio pitanjem mogućih dijalektizama.⁹ Dakako, ikavica je očita i nije prijeporna. Međutim, kritičari Škarićevi suvremenici iz 19. stoljeća nisu njegovu ikavicu smatrali osobitom manom i nisu ustrajavali na njoj, napokon, Škarić je svoja izdanja popravljao i usklađivao sa zahtjevima kritike, no ikavica je ostala nedirnutom. Tek će 20. i 21. st. ustrajno ponavljati o ikavizmu u Škarića. Vince smatra da je Škarićev prijevod posljednje veliko djelo hrvatske ikavice, ali i da je ikavica razlogom što je Škarićev prijevod zanemaren već krajem 19. st.¹⁰

Nevenov kritičar izriče i pokudu zbog izrazito opširnih komentara koje Škarić dodaje uz svoj prijevod. Budući da je Škarić prevodio „iz latinskoga s obzirom na matične knjige“, služio se i različitim njemu suvremenim prijevodima, ta je širina iznjedrila bogatstvo teološke, filozofske, filološke, povijesne i općekulturne misli 19. st. kojom Škarić u komentarima prati biblijsku riječ. Primjerice, *Evanjelje po Ivanu* (Škarić 1860) na 134. str. donosi 10 redaka teksta samoga *Evanđelja* (dvostupačno, pet redaka u svakom stupcu, uobičajeno krupna slova i veći prored) i 39 redaka gusto i sitno otisnutoga komentara. Tako je popriličica na svakoj stranici, do desetak dvostupačnih redaka *Biblije*, do četrdesetak redaka komentara – popriličica 5 000 str. komentara. Danas te komentare smatramo izrazito vrijednima. *Nevenov* kritičar pak kaže ovako i time postaje jedini Škarićev kritičar koji bi komentare kratko i tako na trošku oko prijevoda štedio: „Jošte bi se mogle i opazke tumačeće sv. pismo znamenito prikratiti, čim bi se i trošak za polovicu obalio“ (Pacel 1856: 303).

Zagrebački katolički list, koji prati put Škarićeva prijevoda, kritika i ispravaka, nešto je blaži i pomirljiviji. Najavljuje skori izlazak prvih svezaka, ali čitatelje obavješćuje da se prijevod pregledava i da je dio već odobren za tisak:

„Napokon još jednu vjest za štioća. Ovdě se preko 20 danah bavio preč. g. Dr. Škarić, zadarski kanonik u pogledu svoga dĕla – ilirskoga prevoda sv. pisma. Oko 12 svezakah već je odobreno; ostali su od Propagande na pregledanje izručeni bili biskupom (Pini-u) splětskomu i hvarskomu. Nu pošto ova dvojica radi starosti nemogu se podvĕrić tomu težkomu poslu pisat će se presv. g. Calogeri, biskupu šibeničkomu. Među to Dr. Škarić dne 8. listopada na Genovu odputova u Beč, gdje sada sĕdi, da se što prije pĕrvi svezak odtisne.“ (Rački 1957: 387).

Ipak, *Nevenova* je kritika pala na plodno tlo, godinu prije objavljivanja prijevoda, pa u *Narodnim novinama* čitamo vrlo oštre riječi:

⁹ Opširnije o dijalektizmima u Škarića v. Vrtič 2007; Ham i Smajić 2018.

¹⁰ Ovdje valja upozoriti da je Vinceovo planirano djelo o Škarićevu prijevodu ostalo u rukopisu i nije dostupno javnosti, pa tako ni nama (opširnije o tom rukopisu v. Pranjković 1998). Drugim riječima, Vinceovi argumenti o dijalektizmima u Škarića nisu nam poznati.

„Sv. pismo od Iv. Mat. Škarića objavljeno bi u zadarskoj Gazetti 9. kol. 1842. Sad je dakle 15 godinah od kad je javljeno, pa se prevoditelj tek lani ozbiljnije latio posla. Dielo biaše već onda gotovo, g. je prevoditelj mogao ga barem izpraviti, ali žalibože ni toga nije učinio, jer kako nas je lanjski Neven izviestio, to neće biti ni u čistom dalmatinskom, a kamo li u čistom književnom jeziku, svakomu dakle težje za razumjeti nego li isti izvor.“ (Mr 1857; 1982: 140).

3. Kritike objavljenoga prijevoda

3.1. Vinko Pacel

Prvi dijelovi, „četiri snopića“, Škarićeva prijevoda objavljeni su 1858. *Neven* njihovo objavljivanje prati doista opširnim i argumentiranim kritikama. Te su godine uređivanje *Nevena* iz ruku Josipa Prausa preuzeli Josip Vranjicanji Dobrinović i Vinko Pacel, a bit će to posljednja *Nevenova* godina.¹¹

Vinko Pacel ostavio je traga u hrvatskom jezikoslovlju, ne samo kao urednik *Nevena* i pokretač i urednik časopisa *Jadranske vile*, bio je potpisnikom Bečkog dogovora i autorom dviju hrvatskih gramatika (Pacel 1860, 1865).¹² Važno je naglasiti da njegove gramatike idu u red gramatika zagrebačke filološke škole, bez obzira što je Pacel potpisnikom Bečkoga dogovora i Kurelčevim učenikom.¹³

Hrvatskoj je normativistici Pacelova slovnica zanimljiva ponajprije slovopisno jer Pacel ne piše *ě* nego piše *ie/je* (ipak smatrajući *ie* dvoglasom);¹⁴ napušta popratno *è* uz samoglasno *r* pa ne piše *èr*; dvoji oko valjanosti slova *dj* i *gj*. Morfonološkoga se pravopisa dosljedno pridržava, smatrajući fonološki lošijim jer otežava razumijevanje budući da ne čuva korijen riječi, nego ga mijenja. Dokazuje da je genitivno *-ah* znanstveno (povijesno) neopravdano i da prednost valja dati nastavku *-a*. U vrijeme kada objavljuje svoju prvu slovnicu 1860. na snazi su još uvijek *ě* i *èr* i genitivno *-ah*, tako da je pisanje *ie/je*, *r* umjesto *èr* i *-a* u G mn. u slovničkom smislu bio iskorak u odnosu na klasične slovnice zagrebačke škole, Vebera (1859, 1871) i Mažuranića (1859). Pacel ne samo da prihvaća nesinkretizirane zagrebačke nastavke za množinu nego propisuje i dvije dvojine pa je tu i korak dalje od zagrebačke škole; razlikujući dvije dvojine, posve je poseban u povijesti hrvatskih gramatika. *Dvojina brojna* padežni je oblik uz brojeve

¹¹ Opširnije v. Brešić 2004.

¹² Opširnije o Pacelovoj djelatnosti v. Vince 1990; Ham 2006; Stolac 2006.

¹³ Naziv kurelčevac upotrebljava Vince i tim nazivom označava sljedbenike Kurelčeve jezikoslovne misli. O tom piše u svojim *Putovima* u poglavlju *Riječka filološka škola*, gdje opširno i potanko navodi i tumači obilježja Kurelečeva jezika (Vince 1990: 405–443). U ovom se radu naziv kurelčevac ili Kurelčev učenik i/ili sljedbenik upotrebljava u istom značenju kao i u Vinca.

¹⁴ U vrijeme kada Pacel objavljuje svoju prvu slovnicu 1860. na snazi je još uvijek *ě* tako da je pisanje *ie/je* u slovničkom smislu bio iskorak u odnosu na klasične slovnice zagrebačke škole, Vebera (1859, 1871) i Mažuranića (1859).

dva (oba, obadva), dvije (obje, obadvie), tri, četiri; *dvojina neprav*a padežni su oblici imenica koje znače par i sklanjaju se s brojem *jedni, jedne, jedna: jedne rukavice* i sl. Među dvojine (i prave i neprav) Pacel ubraja i imenice pluralia tantum.¹⁵ Ti će normativni pogledi Pacelu biti polazište u kritici Škarićeva prijevoda, a bit će donekle razvidni i u kritikama Ivana Črnčića. Nije pri tom nevažno što su obojica Kurelčevi pristaše.

Pacelova je kritika prva, ona je pokretač lavine koja će se sručiti na jezik Ivana Matija Škarića. Točnije rečeno, kritika koju pripisujemo Pacelu jer je u Nevenu nepotpisana. (Pacel 1858).¹⁶ U toj kritici prepoznamo temeljne misli iz *Nevena* od prije dvije godine, ali sada izrečene mnogo oštrije, izravnije i pogubnije:

„Sv. pismo g. Skarića čini nam se ne može biti, nego za njeka sela Dalmacije, ali ne za svu Dalmaciju... . G Skarić zna o našem jeziku dan danas od prilike toliko, koliko znaše i prije 30 godina... doista strašan primjer svim spisateljem koji ne napreduju u pravom poznavanju jezika... da je ovakom prievod Sv. pisma u našem jeziku književna nagrada; a buduć ova knjiga ima biti najveća od svih dojakošnjih, dosljedno je dakle to nagrada najveća.“ (Pacel 1858: 127–128).

Od konkretnih zamjeraka Pacel navodi pravopisne nedosljednosti u sastavljenom i rastavljenom pisanju i sastavljanje zanaglasnica spojnicom s naglašenom riječi; na morfološkoj razini kritizira Škarićev G mn.: *sinov*; na sintaktičkoj razini upotrebu infinitiva kao prijedložnoga izraza (*bez začeti, za reći*); na leksičkoj razini kritizira zastarjelice. Škarićev *bohemski jezik* spretno je upotrijebio kao argument protiv dalmatinskoga jezika – ako i postoji Bohemija, ne postoji bohemski jezik. Tako, kaže Pacel, postoji Dalmacija, ali ne i dalmatinski jezik. Kada je o ikavici riječ, spomenuo ju je Pacel u jednoj jedinjoj rečenici:

„Ona nesretna slovka *pri* m. *pre* smeta na što mjesta, da se ne može razumjeti; kao i to, što piše ikavski (ipak *vence* m. *vince*).“ (Pacel 1858: 127).

U odnosu na jezik kojim Pacel sâm piše, kritika mu je vjerodostojna. Pravopisno je dosljedan, piše jekavski (*ie/je – pamtiviek, viekovi; povjestnica*), G mn. mu je s nastavkom *-a* (naših *prijatelja svećenika*), u DLI mn. dosljedno upotrebljava nesinkretizirane nastavke (D *-em: svim spisateljem*, L *-ih: u strašnih primjerih*, I *-ami: sa svetinjami*), a u dvojini je *-ima (pred očima)*.

Pacel se više nije oglasio cjelovitom kritikom, pripisati mu se mogu brojne napomene u bilješkama uz članak Stipana Ivičevića u *Jadranskim vilama* (1859: 115–118). O tome opširnije pišemo u točki 3. 4. u ovome radu.

¹⁵ Opširnije o Pacelovim slovnica, općejezičnim i normativnim rješenjima u njima v. Ham 2006: 111.

¹⁶ Danas je postignuto suglasje o autorstvu te kritike budući da je Pacel bio urednikom. Kritika je objavljena u rubrici Knjigopis.

3.2. Ivan Črnčić

Ivan Črnčić najuporniji je Škarićev kritičar. U *Nevenu* je objavio čak šest članaka kritikâ, u *Jadranskim vilama* jedan, ukupno dvadesetak stranica argumentirane i oprijemljene kritike. U raspravu su se s njim upustio Andrija Stazić, a uključio se i Stipan Ivićević.

Črnčićeva kritika o kojoj ovdje govorimo drugi je objavljeni Črnčićev tekst, prvi mu je godinu dana prije objavljen u Zagrebačkom katoličkom listu.¹⁷ Črnčić je, dakle, na samom početku svoje javne i filološke karijere. U povijesti je hrvatskoga jezikoslovlja upamćen kao proučavatelj hrvatske glagoljice, a Vjekoslav Štefanić ovako ocjenjuje njegov prinos proučavanju Bašćanske ploče:

„Najvećih zasluga za čitanje ploče ima Ivan Črnčić, hrvatski učenjak s otoka Krka. Ovaj njegov opis, napisan nešto starinskim jezikom g. 1865, pokazuje njegov sveti zanos i uzbuđenje, kad se mučio, da ploču pročita.“ (Štefanić 1941: 337).

Za naš je rad važno Črnčićevo poznavanje glagoljice i „sveti zanos“ kojim je pristupao hrvatskoj kulturi jer se iz Črnčićeve kritike Škarićeva prijevoda razaznaje izvrsno poznavanje hrvatske jezične i književne povijesti, a ništa manje nije važno ni to što Črnčić za sebe kaže: „jer sam bio pod Kurelcem“ (Štefanić 1941: 337), a biti pod Kurelcem značilo je biti pod njegovim utjecajem i posredno – zalagati se za Kurelčeva jezična načela. To se iz Črnčićeve kritike Škarićeva prijevoda jasno vidi pa se zbog toga danas općenito smatra da su kritike Škarićeva prijevoda i rasprave o tom prijevodu većim dijelom nastale zbog sukoba hrvatskih filoloških škola i da su na udaru uglavnom bili različiti padežni oblici za množinu:

„Aluzija je bila na različite oblike u dativu, lokativu i instrumentalu množine, kao i u genitivu množine, u čemu je vladalo šarenilo ako se usporedi samo Zagrebačka škola s Riječkom filološkom školom, odnosno Karadžićevom. A upravo i zbog tih padeža vrlo je oštro napadao Škarića kurelčevac Ivan Črnčić koji mu nije mogao oprostiti drugačije padežne oblike od onih Kurelčevih.“ (Vince 1990: 393).

Vinceova je tvrdnja točna, ali ju valja produbiti i protumačiti – naime, nije riječ u Črnčića samo o zalaganju za Kurelčeva jezična načela, riječ je o protivljenju pojednostavljivanju hrvatskoga padežnoga sustava i smanjivanju broja padeža, a ne samo padežnih nastavaka i oblika. Črnčić se tako zalaže i za načela zagrebačke škole. Uostalom, izrijekom navodi samo dva hrvatska gramatičara koja bi Škariću trebala poslužiti da se ugleda na njih, a oba su slovničari zagrebačke škole: Babukića (1836, 1854) i Volarića (1854). Črnčić smatra da Škarić uopće nema u svom padežnom sustavu lokativ,

¹⁷ Črnčićevu bibliografiju v. Strčić 1997: 65–70.

nego da su dativ i lokativ stopljeni u jedan padež, a to nije protivno samo Kurelčevu učenju (čije utjecaje vidimo u Črnčića) nego i poimanju hrvatskoga morfološkoga sustava zagrebačke škole.

Kao i Pacel i Črnčić je vjerodostojan kritičar – onako kako traži od Škarića da piše, tako i on sam piše. Dakle, oba *Nevenova* kritičara kritiziraju Škarićev jezik zbog toga što nije kao njihov, pa je kritika donekle i apsurdna jer Pacel i Črnčić ne pišu posve istom stilizacijom pa i od Škarića očekuju različito – primjerice, Pacel kritizira Škarića zbog G mn. na -ø, Črnčić podupire Škarićev G mn. na -ø i kritizira mu G mn na -a ili -ah.

Črnčićeva kritika započinje kritikom utjecaja „susjednih jezika“ (po navedenim primjerima zaključiti se može da riječ o srpskim i talijanskim utjecajima), ne samo u Škarića nego općenito. Kritizira *da s prezentom (moram da idem umjesto moram ići)*, upotrebu vlastitoga imena u apozicijskom skupu (*čovjek Hrvat umjesto hrvatski čovjek, Isus Nazaranin umjesto Nazaretski Isus*),¹⁸ upotrebu polusponskih glagola s leksičkim imenskim dijelom (*postati bogat, postati siromašan umjesto zabogatjeti, osiromašiti*), upotrebu *jedan* kao član uz imenice (*dojdoh u jednoj ladji, a ne može doći u dvijuh*), nesklonjivost ženskih prezimena (*udaje se Manda Brusić umjesto udaje se Manda Brusićeva*).

Škariću Črnčić zamjera sljedeće, a ovdje navodimo kronološki sve zamjerke iz *Nevena*:

- što ne sklanja svoje ime (na naslovnici je lokativ imena: *po Ivanu Matiju Skarich* umjesto *po Ivanu Matiju Skarichu*)
- što „po talijanski“ upotrebljava *isti* umjesto *sâm* (*ljubiti sebe istoga* umjesto *ljubiti sebe samoga*)
- što ne upotrebljava posvojni pridjev, nego posvojni genitiv (*sinovi Jakova* umjesto *sinovi Jakovljevi*), a u svezi s tim zalaže se za osmi padež, ablativ¹⁹
- što upotrebljava nastavak -ah ili -a u G mn. (*sto i trideset godištah, onih bogova* umjesto *sto i trideset godišť, onih bogov*), a samo u nekoliko primjera nastavak -ø (*sinov, porodov*)
- što upotrebljava nastavak -im ili -ima za D mn. (*k Judeim* umjesto *k Judeom, daje kraljima* umjesto *daje kraljem*)
- što za D mn. i I mn. ima jednake nastavke

¹⁸ Primjerice, Kurelac ne upotrebljava sintagmu *grad Rijeka* nego *riječki grad* (o tom opširnije v. Vince 1990: 405–443).

¹⁹ „Svatko se debelo vara, koj misli, ili vjeruje da nam jezik ima samo sedam padežev, koji ono redom stoje u Slovnica; on ima jošće nekakov padež, komu možemo reći, da je padež nad padeži. Za to Babić negdje na početku 18 vieka zapisa u svojoj slovnici: Hrvati imaju osam padežev!! G. Š.. kako vidimo, veliku mu krivicu činjaše; ipak nij' mu djelo po sve brez njega.“ (Črnčić 1858: 142).

- što nema poseban nastavak za L mn., nego mu je jednak kao za dativ/ili instrumental
- što nema lokativa, nego mu je umjesto lokativa dativ
- što ne upotrebljava posebne nastavke za dvojину, nego u množini upotrebljava nastavke za dvojину
- što nema dvojину
- što nema pravilan raspored navezaka u pridjevno-zamjeničkoj sklonidbi (Črnčić očekuje dativ s naveskom *u*, lokativ bez naveska)
- što upotrebljava navezak *e* (*njekakovo e ne valja dodavati: „s njome (brez e)“*)
- što upotrebljava *je* kao zanaglasni akuzativ zamjenice *ona* umjesto *ju*
- što ne upotrebljava posebne oblike za određene i neodređene participe
- što ne upotrebljava dugu množinu u etnika (*Rimljan* umjesto *Rimljanin*)
- što u jednosložnih imenica a-vrste upotrebljava dugu množinu i u ostalim padežima, a ne samo G mn. (I jd. u Škarića: *bogovom, sinovom* umjesto *bogom, sinom*)
- što umjesto predmetka *pre* upotrebljava *pri* (*prinesti* umjesto *prenesti*)
- što upotrebljava *ikavicu*.

Kada je o ikavici riječ, valja napomenuti da se spominje tek u posljednjem dijelu kritike kada je kritika već pomalo jenjavala i izlazila dvostupačno i sitnim slovima (četiri su nastavka kritike objavljena u tom grafičkom liku, a inače većim slovima i nestupačno) i posvećeno je ikavici tek nekoliko rečenica:

„A da piše, žali Bože! Sve po ikavsku to jur zna naš sviet. Ovo je škoda našoj slogi, za koju mnogi ne mare...“ (Črnčić 1958: 575).

S obzirom na sve ostale zamjerke, ta je najsitnija i čini se da suvremenicima ikavica nije bila krupna smetnja. Pretpostavljamo da je zbog toga Škarić i mogao zadržati ikavicu u cijelom prijevodu.

Črnčićeva kritika završava pomirljivo, uočava da je Škarić prihvatio njegovu kritiku i da popravlja svoj jezik, pa su novi „snopići“ prijevoda objavljeni uglavnom ispravljeni i Črnčić svoju kritiku završava hvalom:

„Dragi čitatelji! Sada znate kakov je 11 “snopić” obučen je po Slovjensku, pak ga i oni mogu razumjeti, koji i ne znaju matice. Hvala Pr. g. prevodilcu! Neka gg. predbrojenici salju novce, proseći ga i moleći, da i ono izpravlja sto je ostalo neizpravljenno u ovom svezku, jer Sveto Pismo nije kakovo takovo djelo, a kasno je za grãdom zvonit.“ (Črnčić 1858: 575).

Poslije četvrtoga dijela Črnčićeve kritike, *Neven* objavljuje i odgovor Andrije Stazića. Budući da Črnčić Stazića izrijeком ne spominje u svojim kritikama, čini se da se Stazić ipak osjetio p(r)ozvanim odgovoriti. Črnčićeva se kritika u *Nevenu* nastavlja nesmetano

poslije Stazićeva odgovora još u trima dijelovima, a Stazić će svoj odgovor dobiti tek u *Jadranskim vilama*. Črnčić mu odgovora opširno i argumentirano, ponavljajući sažeto sve što je rekao u kritici u *Nevenu*, teorijski tumačeći i primjerima iz hrvatske književnosti podupirući svoja jezična načela – o potrebi razlikovanja (o različitim padežnim nastavcima) DLI mn., o postojanju L, u jd. i mn., o potrebi uvođenja osmoga padeža, ablativa.

3.3. Andrija Stazić

Andriju Stazića Zlatko Vince u svojim *Putovima* spominje u kontekstu rasprave oko Škarićeva prijevoda, kao onoga koji je Škarića branio od Pacelovih i Črnčićevih oštrih kritika (Vince 1990: 393), a tek u *Ikavici u hrvatskoj jezičnoj povijesti* (1998: 36) Stazića svrstava u zadarski filološki krug uz bok Jerolimu Šutini i Ivanu Danilu²⁰ navodeći da je gramatičar i pobliže opisujući njegovu prvu gramatiku iz 1850. *Grammatica della lingua illirica ad uso degli amatori nazionali e stranieri che bramano d'impararla*. Vince naglašava da je Gramatika napisana još 1844., upućujući nas na nadnevak u uvodu (*Indroduzione*) od 1. siječnja 1844. U vrijeme rasprava oko Škarićeva prijevoda gramatika je bila u upotrebi osam godina, a pisana je barem dva desetljeća prije – napisana je i objavljena prije klasičnih gramatika zagrebačke škole na koje Črnčić upućuje Škarića kao na jezične uzore.

Stazić se doista mogao osjećati p(r)ozvanim, ponajviše zbog Črnčićva upornoga ponavljanja da hrvatski jezik ima L mn. i da L mn. ima svoj posebni nastavak *-ih*, da su L i D različiti padeži i u jednini i množini, da su DLI mn. padeži s različitim padežnim nastavcima, nesinkretiziranima, onako kako ih propisuje zagrebačka škola, da hrvatski jezik ima dvojину imenskih riječi, ali i glagola, da imenske riječi u DLI dvojine imaju nastavke *-ima*, *-ama* i da upotreba tih nastavaka za množinu znači potiranje dvojine. Protivnik je *ahavačkog* G mn. pa i genitiva s nastavkom *-a*, zalaže se za G mn. s nastavkom *-ø*. Makar se Črnčić općenito smatra kurelčevcem, ovdje je svakako u okvirima zagrebačke škole, izuzimajući G mn. koji je u Zagrepčana s nastavkom *-ah*. Valja napomenuti da i Babukić u imenica a-vrste propisuje u prvoj svojoj slovnici (1836: 20) G mn s nastavkom *-ah*, ali i bez nastavka, osnovu s umetkom *ov*, *ev* i nastavkom *-ø*.²¹ U drugoj je Babukićevoj slovnici samo *-ah* za G mn. (Babukić 1854: 176).

Stazićeva gramatika broji samo šest padeža u jednini i množini, L nema, izjednačen je s D. G mn. ima nastavak *-ah*, D mn. nastavak *-im*, a I mn. *-ima*, *-ama*. (Stazić 1850: 48). Dvojину Stazić ne bilježi. Budući da je riječ o morfološkim obilježjima koja Črnčić ponajviše kritizira u Škarića, naravno da se Stazić osjeća p(r)ozvanim. Dakako, Črnčić se neizravno i obraća Staziću, primjerice raspravljajući o razlozima zašto bi D mn. imao *-im* (umjesto *-om* ili *-em*):

²⁰ Opširnije o svim trima autorima v. Ham 2006.

²¹ Babukić *ov*, *ev* smatra nastavcima. Međutim, može se smatrati i da je riječ o proširenoj osnovi s nastavkom *-ø*.

„... tko bi poznao onakov vaš dativ, onakov je i instrumental u jednini?„ — Tko?! — svaki pravi Slovjenc, koj nije pokvario svoga bogatoga jezika. A pak znam í razliku: om, em (v. Ostromira i ostale starije i novije) jest za instrum. u jed.. a: om, em za dativ u množini; tko nije gluh može čuti razliku, n. p. hodmo *zà volom* i: *daj volom siena...*“ (Črnčić 1858: 158).

Time Črnčić nastoji pobiti sljedeće Stazićevo tumačenje (i ne samo Stazićevo) da se I jd. i D mn. s nastavkom *-om* ne razlikuju:

„U dativu plurala moraju završavati na *-im* a ne na *-ima* jer taj nastavak, prema najboljim piscima, pripada socijativu. Jednako misli i slavni Vuk Stefanović. Vidi – Vuka Stefanovića Karadžića i Save Tekelie pisma – na strani 34, gdje kaže: Bilo bi dobro u dativu plurala pisati *perim* bez *a* kako bi se razlikovao od socijativa koji mora imati *a*, i sve bi se imenice trebale držati toga pravila, osim nekoliko imenica i zamjenica. Kao potvrdu iznesenoga mišljenja vidjeti u Filiippiovića na str. 20 u I. tomu: »Zlamenje svetoga križa koje je kriposno protiva našim neprijateljem« a ne našim neprijateljima.“ (Stazić 1850: 50).²²

Rasprava je dakle oko načelnih jezičnih obilježja i normativnih rješenja – riječ je o morfološkom sustavu hrvatskoga jezika i broju njegovih padeža, a ne samo izboru nastavaka.

Stazić je prepoznao Črnčićeve motive:

„Dobro je dakle rečeno da jest zlokobna zviezda, jerbo donese rat književni pod vidom kritike ili prosudjivanja“ (Stazić 1858: 538).

pa raspravlja postoji li u hrvatskom jeziku uopće L ili su L i D jedan padež (koji Stazić naziva dativom) i na temelju starijih hrvatskih gramatičara i književnika dokazuje da L nema posebnoga nastavka kojim bi se razlikovao od D. Uz to, omalovažava Črnčićevu kritiku smatrajući pogriješke koje Črnčić pronalazi zanemarivima. Tu se dotiče i Pacela (makar ga izrijekom ne navodi) započinjući navođenje *strašnih griješina Gospo. Šk.* nazivom *bohemska* jezika umjesto *češkoga* (što je Pacelova zamjerka):

„Nuder da izvalimo na dvor te strašne griješine Gosp. Šk. Bohemskog miesto Českoga. — Koim m. kojim. — Rekao je m. reko je. — Pridajem m. predajem. — Sinov m. sinova. — Umrao m. umré. — Tkoim m. tko. — Zemlje Kanan m. Kanaana. — Zemlje Gesen m. Gesenu. — Polja Ejipta m. Ejijska. — Sluga m. slúga. — Ljudih (?) m. ljúdi. — Godištah (?) m. godišta. — Judeim m. Judeom. — Većima m. većim. — Manjima m. manjim. — Kupovnicima m. kupovnikom 6). — Njima m. njim. — Ejiptianimaa m. Ejiptianom. — Kraljima m. kraljem 7). — Na utopitim livadam m. utopitih livadah. — U tvojim žitnicam m. u tvojih žitnicah...“ (Stazić 1858: 539).

²² Zahvaljujemo akademiku Goranu Filipiju na prijevodu s talijanskoga jezika na hrvatski.

U bilješkama 6) i 7) ruga se Črnčiću. Bilješka 6) kaže: „Kod naroda *dativ* na om umroje. Pokoj mu duši“, a bilješka 7): Isto i starom dat. na *em*, Bog mu daj raj“ (Stazić 1858: 539).

Stazić završava svoj odgovor Črnčiću objedom da je Črnčić nepravedno napao Škarića i svojom kritikom koja „nije učinjena po pravim pravilim“ umanjio vrijednost njegova prijevoda (Stazić 1858: 541).

I Stazić je, kao i Pacel i Črnčić, vjerodostojan kritičar – jezična stilizacija za koju se zalaže prepoznatljiva je u njegovu jeziku. Ipak, za razliku od Pacela i Črnčića, Stazić je izrazito ironičan i izrugivački raspoložen, a rečenice poput ove: „Razljuto sam se žestoko, da mi se ko karvi napije, otrovo bi se.“ (Stazić 1858: 541) nikako ne pripadaju znanstvenom stilu.²³

3.4. Stipan Ivićević

U sličnom tonu kao i Stazić – ne u potpunosti znanstvenim stilom uz nastojanje da zabavi čitatelja – nastojeći ugasiti jezikoslovnu vatru koja se rasplamsava, odgovora Staziću u *Jadranskim vilama* Stipan Ivićević. Makar naslov članka kaže da je riječ o odgovoru Staziću (*Bjelobrku – Andri Staziću*), riječ je o potpori Staziću i odgovoru Črnčiću uz relativizaciji Črnčićevih argumenata, a sve pod krinkom pomirljivosti. Članak završava ovako:

„Prepoštovanogu Skarića ne korimo u bah; nego na zdravlju živio, i svoje neumrlo djelo dovršio. Niti ćemo nasljedovat izgled Gosp. I. Č ...ni maknuv Skariću našu forintu, za mržnju pram Dualu i Lokalu ! – Mi jih razumijemo jednako, a nas niko ne siluje da mi po svojoj slovnici ne pišemo. Mi razumijemo, rekoh Duale i Lokale; a tko se srdi što se mi njima ne služimo, ne budi mu na pokonje. Da si mi zdravo i veselo. Na dobro ti mlado lito. Do sto godin (1) pak u raj!...

tvoj pobratim Ikavac *)

Stipan Ivićević“ (Ivićević 1859: 118).

Ivićević je ponajprije političar (v. URL 1), a ne filolog i po tom se već razlikuje od dosadašnjih kritičara. Znajući za njegovu političku djelatnost i ne prihvaćajući ju, pa tako ni Ivićevićevu kritiku Črnčićeva istupa u Nevenu, ni potporu Staziću, Pacel kao pokretač i urednik *Jadranskih vila* uz Ivićevićev tekst dodaje 20 bilježaka kritike. Ivićevićev je tekst, skupa s Pacelovim bilješkama, na trima stranicama; Pacelove bi bilješke bile, kada bi se okupile jedna ispod druge, jedna stranica. Drugim riječima, na dvije stranice Ivićevićeva teksta, jedna je stranica Pacelovih bilježaka. Bilješke su vrlo oštre, često ironične, a sve su na braniku Črnčićevu i uopće, protiv se Ivićeviću i Staziću. Ovdje je rasprava o Škarićevu prijevodu doista izmaknula ispod jezikoslovnoga plašta i raspršila u politikantstvu.

²³ Ali svakako čine rad zabavnijim.

Riječ je o sljedećem:

- Ivićević poziva na popuštanje radi „bratstva“, Pacel smatra da se popustiti može samo ako postoje razlozi, „a ne za volju koje kakvu“ (str. 115., bilješka 3)²⁴
- Ivićević se poziva na dobavljanje knjiga hrvatskih, Pacel uzvraća kritikom Ivićevićeve knjižne politike koja više novca troši na talijanske i njemačke knjige, negoli na hrvatske, a to se izravno dotiče Ivićevića kao političara (str. 115., bilješka 4)
- Ivićević navodi da se dvojina ne upotrebljava i da su „dual“ i „lokal“ o kojima Črnčić piše „brezposlice“, Pacel ga upućuje na „stare pisce Dalmatinske“ i navodi mu primjere dvojine: „dva prsta, dva čovjeka“ (str. 116., bilješka 1 i 2)
- Ivićević uspoređuje hrvatsku i srpsku slovnici, smatrajući srpsku najkraćom (a time i najboljom); Pacel smatra da je tako nešto *besposlica* (str. 116., bilješka 3)
- Ivićević tvrdi da ni Miklošič ne bilježi ni „dual“ ni „lokal“, a tako ni ostali slavenski jezici; Pacel razotkriva da ne govori istinu (str. 116., bilješke 5–8)
- Ivićević se protivi G mn na ø; Pacel komentira genitiv s kraja Ivićevićeve teksta (u gornjem navodu) „sto godin“ zajedljivim komentarom: „Odakle ovaj kratki genitiv? na makarskoj“ (str. 118., bilješka 1)
- Ivićević je ikavac; Pacel znak * uz *Ikavac* (u gornjem navodu) tumači da je tekst u *Jadranskim vilama* „pretovorio u jekavski“, jer želi „pisati Jadr. Vile književnim jezikom“ (str. 118., bilješka 2).

Činjenicu da je Ivićevićev jezik prilagodio jeziku *Jadranskih vila*, odnosno svojim jezičnim načelima, Pacel tumači i brani:

„G. će mi dopisnik oprostiti što ikavstvo pretvorih u jekavstvo; to učinih jer želih pisati Jadr. Vile književnim jezikom, kakvim je pisao pjesmu Vladislav u ovoj knjizi sâm g. I. Ove opazke pripisah na posebnu želju vrednoga g. pisca samoga i pozivljem ga uljudno, neka izvoli nastaviti svoje misli o našem jeziku.“ (str. 118., bilješka 2).

Ivićević nije nastavio „iznositi misli o našem jeziku“ pa je tom posljednjom Pacelovom bilješkom u Ivićevićevu članku završena rasprava u *Nevenu* i *Jadranskim vilama* koja se vodila godinu dana. Za to je vrijeme Škarić objavljivao „snopić“ za „snopićem“, a koliko je Črnčićeve i Pacelove kritike doista i uvažio, to tek treba utvrditi pomnom analizom njegovog jezika.²⁵

²⁴ Svi su navodi iz Ivićevića, 1859.

²⁵ Prvi su koraci učinjeni (Vidović 2003; Vrtić 2007; Ham i Smajić 2018).

4. Zaključak

Kritike jezika Škarićeva prijevoda Svetoga pisma (1859–1861) u *Nevenu* (1856, 1858) i *Jadranskim vilama* (1859) Vinka Pacela, Ivana Črnčića, Andrije Stazića i Stipana Ivčevića, suvremenika Škarićevih i istaknutih javnih osoba toga vremena, donekle su opravdane. Kritičari pripadaju različitim filološkim školama, a zajednička je nit njihove kritike pravopis i morfološki sustav Škarićev.

Kada je o pravopisu riječ, Gajeva je bilješka u *Danici* urodila plodom,²⁶ Škarić je prihvatio Gajev slovoapis. Uz dva odstupnja – ne prihvaća *ě* i ne prihvaća muklo *è* (*èr*), umjesto Gajeva *ě* ili Pacelova i Črčićeva *ie/je* dosljedno piše *i*. Činjenici da se poslužio ikavicom više su pozornosti posvetili naši suvremenici nego Škarićevi. U Škarićevo doba ikavska štokavska stilizacija očito nije bila toliko neobična kao danas.

Kada je o morfologiji riječ, pozornost je kritike zaokupljalo razlikovanje dvojine od množine i razlikovanje dativa i lokativa. Gledano očima suvremenika, opravdano je tražiti od Škarića poštovanje morfološkoga sustava koji je iznesen u slovnice zagrebačke škole, a koji traže kurelčevci Pacel i Črnčić – Črnčić kao jezičnonormativni uzor ističe Babukića. Zagrebačka je norma u to vrijeme najprodornija i na razini je očekivanja da tako važan tekst kao što je *Biblija* bude pisan prema načelima zagrebačke škole. Škarić je, prema Črnčićevim riječima, prihvatio kritiku i dosljedno u svoje djelo unosio morfološka obilježja zagrebačke škole.

Gledamo li iz našega doba i uspoređujemo li sa suvremenom normom, Škariću bismo i mi danas mogli prigovoriti što ne sklanja prezimena, što upotrebljava posvojni genitiv umjesto pridjeva, što nema pravilan sustav navezaka u pridjevno-zamjениčkoj sklonidbi (osobito u dativu i lokativu). Kada je o (ne)razlikovanju dativa i lokativa riječ, valja napomenuti da su dativ i lokativ bili *kamen smutnje velike* od početaka našega gramatičarstva – naime, u jednini su im nastavci ujednačeni pa nisu svi naši gramatičari u jednini bilježili lokativ kao poseban padež, stoga je padežni sustav zabilježen u starijim hrvatskim gramatikama često bio asimetričan – u jednini je bio padež manje (Ham 2006). Uvođenje ablativa kao osmoga padeža (koji traži Črnčić) i s gledišta onodobne i suvremene norme nema utemeljenja, makar je ablativ zabilježen u starijim hrvatskim gramatikama.

Škarićev je prijevod naručila Crkva i Crkva ga je prihvatila bez obzira na sve kritike. Car Franjo Josip I. darovao je Škariću zlatni prsten u znak priznanja, ruski car zlatnu krunu. Ipak, prijevod je već do kraja 19. st. zametnut i zaboravljen. Suvremeni istraživači Škarićeva djela smatraju da je to zbog novijih prijevoda pisanih novoštokavskom stilizacijom (Vidović 2003; Babić 2017, 2018). Međutim, u jezičnom smislu hrvatska književnost 19. st. zametnuta je i zaboravljena zbog rastuće i sveproždiruće hrvatske vukovske norme (Ham 1998, 2006). Tu je sudbinu podijelio i Škarićev prijevod.

²⁶ Vidi u ovom radu početak poglavlja 2.

Krajem 19. st. Škarićeve se obljetnice u *Viencu* prisjetio Dukat (1899: 411–412). Riječ je o četrdesetoj obljetnici izlaska prvoga „snopića“ Škarićeve prijevoda. Dukat ukratko prikazuje načela prijevoda i pohvalno ga ocjenjuje 40 godina poslije – tu su njegovu ocjenu često citirali naši suvremenici, nema suvremenoga rada o Škariću u kojemu se temeljna misao te ocjene ne ponavlja – misao o zapadnoj ikavskoj štokavštini s natruhama čakavštine. Na ovom mjestu valja napomenuti da je u Škarićevo doba čakavštinom i „provincialnošću“ smatrana ikavština, dok na neke druge čakavske sastavnice njegovi kritičari ne upozoravaju. Na kraju svojega prikaza Dukat uspoređuje Škarićev prijevod s Daničićevim ostavljajući čitateljima da se sami uvjere o „jeziku Skarićevu“ (Dukat 1899: 411), donosi ulomke iz Knjige Mojsijeve, ulomak iz Škarića i isti taj ulomak iz Daničića. Razlike su doista velike. Čak je i danas razumljiviji i prihvatljiviji Škarićev prijevod.²⁷

I mi možemo završiti svoj rad istim riječima kojima je svoj spomen-članak i Dukat završio jer se mnogo u tom smislu i nije promijenilo od Dukatova vremena.

„Ovaj naš člančić ne će drugo već da ime prevodioca otme mraku zaboravnosti, no mi se nadamo da će ga hrvatska publika s vremenom i bolje poznati“ (Dukat 1899: 412).

Literatura

- Babić, Nada. 2017. *Poredbena analiza hrvatskih novozavjetnih prijevoda od početka 20. st.* Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Babić, Nada. 2018. *Hrvatski prijevodi Novoga zavjeta od 20. st.* Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Babukić, Věkoslav. 1836. *Osnova slovnice slavjanske narčja ilirskoga.* Zagreb.
- Babukić, Věkoslav. 1854. *Ilirska slovnica.* Zagreb.
- Brešić, Vinko. 2004. *Časopis „Neven“ i „Jadranske vile“.* KRONIKA Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Črnčić, Ivan. 1858. Sveto pismo. Prievod g. Skarića. *Neven*, VII (9), 139–142.
- Črnčić, Ivan. 1858. Sveto pismo. Prievod g. Skarića. *Neven*, VII (10), 156–159.
- Črnčić, Ivan. 1858. Sveto pismo. Prievod preč. g. Škarića. *Neven*, VII (32), 511–512.
- Črnčić, Ivan. 1858. Sveto pismo. Prievod preč. g. Škarića. *Neven*, VII (33), 527–528.
- Črnčić, Ivan. 1858. Sveto pismo. Prievod preč. g. Škarića. *Neven*, VII (35), 559.
- Črnčić, Ivan. 1858. Sveto pismo. Prievod preč. g. Škarića. *Neven*, VII (36), 575.

²⁷ Opširnije o usporedbi Škarićeve, Daničićeva i Karadžićeva prijevoda v. Ham i Smajić: 2018.

- Črnčić, Ivan. 1859. Gospodinu Starcu Bjelobrka Andri Stazića, Odgovara Č. *Jadranske vile*, I, 110–115.
- Duda, Bonaventura. 1981. Ivan Matij Škarić (1793.–1871.). Prevoditelj Sv. pisma. U: *Postira – spomenica u povodu 400. obljetnice osnutka župe (1581.–1981.)*. Postira: Župski ured Postira, 205–218.
- Duda, Bonaventura. 2000. Ivan Matij Škarić (1793.–1871.) – prevoditelj Sv. pisma. U: *U svjetlu Božje riječi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 201–211.
- Duda, Bonaventura. 2000a. Zagrebačka Biblija 1968. U: *U svjetlu Božje riječi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 213–223.
- Dukat, Vladoje. 1899. Skarićev prijevod sv. pisma. *Vienac*, XXXI (25), 411–412.
- Gaj, Ljudevit. 1842. Slavjanske vjesti. *Danica ilirska*, VII (51).
- Golub, Ivan. 2001. Tko je zaustavio tiskanje hrvatske Biblije Bartola Kašića. *Bogoslovska smotra*, 1, 152–170.
- Ham, Sanda. 1998. *Jezik zagrebačke filološke škole*. Osijek: Matica hrvatska.
- Ham, Sanda. 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Ham, Sanda; Smajić, Dubravka. 2018. O nekim nejasnoćama oko Škarićeva prijevoda Svetoga pisma. *Jezik*, 65, 121–134.
- Ivićević, Stipan. 1859. Bjelobrku - Andri Staziću, Bjelobrku - Stipan Ivićević, *Jadranske vile*, I, 115–118.
- Jonke, Ljudevit. 1963. *Književni jezik u teoriji i praksi*. Zagreb: Znanje.
- Kašić, Bartol. 1999. *Biblia Sacra*. Paderborn – Muenchen – Wien – Zuerich: Ferdinand Schoeningh.
- Lujčić, Božo [ur.]. 2018. *Hrvatski standardni prijevod Biblije*. Zagreb: Hrvatsko biblijsko društvo.
- Mažuranić, Antun. 1859. *Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realne škole. Dio I: Rěčoslovje*. Zagreb.
- Mr. 1857. Naša književnost. *Narodne novine*. U: *Polemike u hrvatskoj književnosti*. 1982. knj. 4, (autor anonimno). Zagreb, 140.
- Pacel, Vinko. 1856. Sveto pismo prevedeno na hrvatski jezik od Ivana Matije Škaricha. *Neven*, V (X), 303–304.
- Pacel, Vinko. 1858. Sveto pismo staroga i novoga uvita iz latinskoga s obzirom na matične knjige izbistreno i iztumačeno po Ivanu Matiju Skarić, sv. bogoslovja naučitelju. *Neven*, VII (VIII), 126–128.
- Pacel, Vinko. 1860. *Slovnica jezika Hrvatskoga ili Srbskoga. I. diel: Nauka o prieslovu*. Zagreb: Brzotiskom pečatnje Karla Albrechta.
- Pacel, Vinko. 1865. *Oblici književne hrvaštine*. Karlovac: Tiskarna Abela Lukšića.
- Pranjković, Ivo. 1988. Pogovor u knjizi *Ikavica u hrvatskoj jezičnoj povijesti* Zlatka Vinca. Zagreb: Matica hrvatska, 129–138.
- Rački, Franjo. 1857. Poslanica iz Rima. *Zagrebački katolički list*, VIII (49).

- Skarich, Ivan Matij. 1858. *Pridslovje*. U: *Sвето pismo Staroga i novoga Uvita. Slog prvi*. Beč.
- Škarić, Ivan Matij. 1860. *Sвето pismo Staroga i novoga Uvita. Slog deveti*. Beč.
- Stazić, Andrija. 1850. *Grammatica della lingua illirica ad uso degli amatori nazionali e stranieri che bramano d'impararla*. Zadar.
- Stolac, Diana. 2006. *Riječki filološki portreti*. Rijeka: Biblioteka časopisa Fluminensia.
- Strčić, Mirjana; Strčić, Petar. 1997. *Život i djelo dr. Ivana Črnčića (1830.- 897.)*. Mala knjižnica „Krkog zbornika“, knj. 2. Krk – Dobrinj: Povijesno društvo Otoka Krka.
- Štefanić, Vjekoslav. 1941. *Bašćanska ploča*. U: *Sjetva, hrvatska čitanka za II. i IV. razred srednjih škola*. [ur. Ujević, Mate]. Zagreb: Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare.
- Veber, Adolfo. 1859. *Skladnja ilirskoga jezika za srednja učilišta*. Beč.
- Veber, Adolfo. 1871. *Slovnica hèrvatska za srednja učilišta*. Zagreb.
- Veber, Adolfo. 1876. *Slovnica hrvatska za srednja učilišta*. Treće izdanje. Zagreb.
- Vidović, Marinko. 2003. Škarićevo Sveto pismo. *Crkva u svijetu*, XXXVIII (4), 501–530.
- Vince, Zlatko. 1990. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Vince, Zlatko. 1998. *Ikavica u hrvatskoj jezičnoj povijesti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Volarić, Fran. 1854. *Ilirska slovnica za početne učionice*. Tèrst
- Vrtić, Ivana. 2007. O jeziku Škarićeva prijevoda *Svetoga pisma*. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 33 (1), 449–468.
- URL1: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=119>. Pristup 17. listopada 2020.

Criticisms of the Language of Ivan Matija Škarić in the Light of the Changes in the Standard Literary Language in the 19th Century

The paper deals with the Croatian language in 19th translation of the Holy Script by Ivan Matij Škarić: *Sвето pismo Staroga i Novoga uvita*. Each year from 1858 until 1861 three volumes were published in Vienna. The translator, who was born in Postira, on island Brač, translated the Bible in Zadar. The paper deals with the criticisms of the language in Škarić's translation of the Holy Script. After a short review of previous descriptions of Škarić's language, there is a more detailed review of the criticisms contemporary with Škarić's translation from the 19th century – Ljudevit Gaj, Vinko Pacel, Ivan Črnčić, Andrija Stazić, Stjepan Ivičević, Vladoje Dukat; journal *Danica, Zagrebački katolički list, Neven, Jadranske Vile, Vienac*. Škarić's language is described exclusively in relation to Croatian language manuals, orthographies and grammars of his time.

Keywords: Ivan Matij Škarić, Vinko Pacel, Ivan Črnčić, Andrija Stazić, Stipan Ivičević, Vladoje Dukat, Holy Script, Croatian language, linguistic criticism, the language of Škarić's translation of the Holy Script, Croatian philological schools in the 19th century